

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

O PROFESORU PRANJKOVIĆU

***Croatica* 42/62 (2018): *Festschrift* u povodu 70. rođendana
prof. dr. sc. Ive Pranjkovića, prof. emer.**

ur. Krešimir Mićanović
Zagreb: FF-press, 2018.

Šezdeset drugi broj časopisa *Croatica* osmišljen je kao svečarski, i to u povodu 70. rođendana profesora Ive Pranjkovića. Prethodno je 29. septembra 2017. godine održan naučni kolokvij koji je tim povodom organizirala Katedra za hrvatski standardni jezik Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i u čijem je radu svojim prilogima sudjelovalo dvadesetak izlagača. Šezdeset drugi broj *Croaticae* donosi većinu radova predstavljenih na tom kolokviju, među kojima su i tri izravno posvećena različitim aspektima Pranjkovićeve naučnoga rada. Riječ je o prilogima Nikoline Palašić, „Pragmatika u gramatici Ive Pranjkovića”; Ekrema Čauševića, „Ivo Pranjković o jeziku bosanskih franjevaca” i Lade Badurine, „Pranjković o pravopisu”. Osim tih triju radova, u ovom broju *Croaticae* objavljena su još četiri rada koja se također izravno tiču profesora Pranjkovića i njegova iznimno vrijednoga naučnoga i stručnog dopri-

nosa kroatistici. To su radovi Jadranke Nemeth-Jajić, „Kontrastivna sintaksa hrvatskoga jezika u gimnazijskom udžbeniku Ive Pranjkovića s motrišta kontrastivnog pristupa narječnim temama”; Ive Beljan Kovačić, „Ivo Pranjković kao povjesničar književnosti”; Vesne Požgaj Hadži i Tatjane Balažić Bulc, „Društvena uloga lingvиста: moć argumenata Ive Pranjkovića” i Petra Vukovića, „Ivo Pranjković i jezična kultura”. U ovom ću se prilogu osvrnuti na spomenute radove nastojeći ukazati na neke od temeljnih zaključaka koji doprinose rasvjetljenju i boljem razumijevanju pojedinih aspekata Pranjkovićeve izvanredno plodonosnoga i u svakom smislu uzornoga dugogodišnjeg bavljenja kroatistikom.

Rad Nikoline Palašić posvećen je pragmatičkim dimenzijama Pranjkovićeve opisa različitih gramatičkih pojava u hrvatskome jeziku. Autorica traga za onim gramatičkim elementima za koje je profesor

Pranjković „procijenio da im treba pristupiti i iz drugoga kuta promatranja, naime onoga pragmalingvističkog”, što svakako bitno doprinosi njihovu potpunijem i vjernijem opisu. Imajući na umu neobično plodan Pranjkovićev naučni opus, autorica se ograničava na četiri ipak reprezentativna izvora, i to na (1) *Gramatiku hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (u suautorstvu s J. Silićem), te Pranjkovićeve knjige (2) *Hrvatska skladnja*, (3) *Gramatika u riječima i riječi u gramatici* i (4) *Gramatička značenja*. Premda je već samim naslovima ovih knjiga vrlo jasno istaknuta gramatička razina i perspektiva opisa jezičkih fenomena, u njima se ipak nailazi na brojne primjere u kojima se pojedine teme i pitanja sagledavaju iz pragmalingvističke perspektive i opisuju pragmalingvističkim teorijsko-metodološkim pristupom i pojmovljem. Kad je o tome riječ, Pranjković nedvosmisleno i s punim pravom pokazuje da se nemali broj gramatičkih pojava uopće i ne može primjereno i dostatno opisati ako se ne uzimaju u obzir odrednice „žive” ili „stvarne” komunikacije kao što su sudionici komunikacijskoga čina, kontekstualni resursi, situacija, obavijesne strategije, komunikacijski cilj i dr. Rečeno je Pranjković vrlo uvjerljivo i pokazao opisujući, između ostaloga, rečenicu kao gramatičku i kao komunikacijsku (govornu) jedinicu, zatim pristupajući

zamjenicama kao „situacijskim riječima”, česticama kao riječima „kojima se izražava stav govornika prema sadržaju cijeloga iskaza ili prema njegovu dijelu”, uzvicima kao nosiocima „subjektivne modalnosti”, vokativu kao formi koja se koristi za „pozivanje sugovornika na sudjelovanje u komunikacijskom činu” i dr. A posve je, npr., pragmalingvističko Pranjkovićevo razmatranje načina iskazivanja imperativnosti, opis rečeničnih modifikatora, tipologizacija iskaza u hrvatskome, te nekoliko radova objedinjenih u poglavlju Pranjkovićeve knjige *Gramatika u riječima i riječi u gramatici* koje on naslovio „Riječi u (kon)tekstu”. Zbog rečenoga, sasvim je tačan zaključak da profesor Pranjković nije samo vrstan gramatičar, ponajprije sintaktičar, nego da je također, i to mnogo više nego što je to uobičajeno u kroatistici, u svoja gramatička razmatranja uključio i pragmalingvističke aspekte.

Jadranka Nemeth-Jajić u svome prilogu analizira gimnazijski udžbenik profesora Pranjkovića *Hrvatski jezik 3* (1998) iz kuta kontrastivnog pristupa temama narječja. U središtu je pažnje cjelina toga udžbenika u kojoj se predočavaju temeljna sintaktička svojstva čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga narječja u njihovu međusobnom odnosu te u odnosu prema standardnome hrvatskom jeziku. Slijedeći usvojeni pristup Pranjković izdvaja karakte-

ristične jezičke jedinice na sintaktičkoj razini i sustavno prikazuje njihovu upotrebu u trima narječjima i u standardnome jeziku, dajući uzgred i normativne napomene. Pranjковиćevo opredjeljenje da tako pristupi udžbeničkoj obradi sintaktičke problematike narječja, kako autorica zaključuje, prvi je slučaj te vrste u školskim udžbenicima hrvatskoga jezika, što svjedoči o tome da je profesor Pranjковиć i u svome stručnom opusu u potpunosti slijedio ne samo dokazane spoznaje o značaju „načela zavičajnosti” u metodičkoj teoriji i praksi nego i o važnosti povezivanja tzv. imanentnoga gramatičkog znanja sa znanjem gramatike standardnoga jezika.

Ekrem Čaušević se u svome radu osvrnuo na Pranjковиćevo dugogodišnje i neobično plodno i značajno bavljenje bosanskim franjevcima i njihovim jezikom. Pranjковиćevi radovi o jeziku bosanskih franjevaca većinom su sakupljeni u njegovim dvjema knjigama: *Hrvatski jezik i franjevci Bosne Srebrene* (2000) i *Franjevačko spisateljstvo na hrvatskome jeziku* (2008). Premda autor ovoga članka fokus svoje pažnje ograničava, kako kaže, „na samo jedan mali segment Pranjковиćeva opisa sintakse franjevačkih spisatelja”, kako bi primjerima tek predočio „njegov pristup filološkoj analizi tih tekstova”, ovdje ipak vrijedi posebno istaknuti njegove zaključke koji se tiču

cjeline Pranjковиćeva naučnoga opusa posvećena bosanskim franjevcima. Iz tih se zaključaka razumije da se profesor Pranjковиć jezikom bosanskih franjevaca bavio vrlo iscrpno i široko razmatrajući ne samo u užem smislu jezikoslovna pitanja kakva su npr. latinična grafija, pravopisna načela, fonološke, morfološke, sintaktičke i leksičke pojave i dr. već ga je također zanimalo i povijesni okvir u kojemu su ti autori djelovali, njihovi biografski podaci i sl. Posebno su naravno značajne jezičke analize utemeljene „na primjerima čiji je ukupan broj teško i procijeniti”, što svjedoči o neshvatljivim razmjerama Pranjковиćeva truda i predanoga rada koji je urodio neprocjenjivo vrijednim rezultatima. Ako se ima na umu nemjerljiv značaj franjevačke spisateljske djelatnosti za hrvatsku standardnojezičku tradiciju uopće, a posebnu onu do konca 19. st., onda je to tek zapravo pravi okvir u kojemu valja promatrati doprinos koji je profesor Pranjковиć ovim svojim radovima dao kroatistici. „Zahvaljujući njegovu znanju, akribiji i predanosti stručni ti radovi, osim znanstvenih spoznaja, omogućuju i izoštreniji filološki pogled u veliku kulturnu baštinu i danas arhaičan i ‘neobičan’, ali po mnogočemu i lijep jezik ljetopisa i teoloških i književnih tekstova franjevaca Bosne Srebrene”, zaključuje Čaušević.

Rad Ive Beljan Kovačić polazi od već više puta isticane teze (npr. Katić-Bakaršić, Požgaj Hadži, Brlobaš, Damjanović, Mićanović) da profesor Pranjković u jednom dijelu svojih radova „prelazi lingvističke okvire i zahvaća problematiku povijesti književnosti”. Budući da je ova specifična karakteristika Pranjkovićeva naučnoga opusa najviše izražena u njegovim radovima koji se bave književnošću franjevačke provincije Bosne srebrenе – a riječ je o dvije autorske i dvije priređene knjige te više desetaka radova – upravo je tom dijelu njegova opusa i posvećen ovaj rad. Književnopovijesna problematika Pranjkoviću se, ističe autorica, nametnula nezaobilaznom pri priređivanju građe, gdje se susreo s pitanjem izbora pisaca, književnopovijesnim interpretacijama, zatim pitanjem vrednovanja i recepcije. Pranjkovićeva promišljanja i rješenja pokazuju se vrlo poticajnim. Ono što posebno valja istaknuti kao izuzetno dobro rješenje jest uzimanje u obzir jedinstvenosti kulturnoga prostora nekadašnje Bosne srebrenе i proučavanje pisaca s područja BiH „u širokom kontekstu”, čime se omogućuje „lakše uočavanje povezanosti, poetičkih osobitosti i osobito recepcije”. Također je vrlo zanimljiv i Pranjkovićev nacrt regionalnih kulturnih krugova u Bosni srebrenoj. Napokon, on se bavi i pitanjem vrednovanja, rangira opisa-

ne pojave unutar književne tradicije kojoj pripadaju i pritom uzima u obzir njihovu svrsishodnost, funkcionalnost, estetske domete i uspjehe. Zbog toga se može zaključiti da je i Pranjkovićev doprinos književnopovijesnoj kroatistici i te kako značajan.

Vesna Požgaj Hadži i Tatjana Balžić Bulc u svome se radu bave polemičkim tekstovima profesora Pranjkovića (čija je većina objavljena u njegovim dvjema knjigama: *Jezikoslovna sporenja* (1997) i *Sučeljanje* (2008)). U središtu su pažnje Pranjkovićevi stavovi prema naučnoj istini, prema hrvatskome standardnom jeziku 1990-ih godina i prema struci, tj. jezikoslovnoj kroatistici. Zaključuje se da se profesor Pranjković svojim polemikama posvjedočio najboljim primjerom društveno angažiranoga jezikoslovca koji bez trunke ustezanja, i dokraja brani naučne istine, autonomiju jezika i struke te dostojanstvo intelektualca. To je bilo posebno teško i nezahvalno u razdoblju burnih 1990-ih godina, kad se, kako zaključuju autorice, trebalo vrlo odlučno suprotstaviti prevelikoj mjeri jezičkoga nasilja, ksenofobičnosti, puritanstva, samovolje i amaterizma koji su uglavnom dolazili s pozicija moći. U analizama polemika profesora Pranjkovića već je zapaženo (npr. Badurina) da je on iznimno vješt polemičar. Tako i autorice za-

ključuju da su u njegovim polemičkim tekstovima stavovi izrečeni vrlo jasno, logično i argumentirano. U njima nema neprincipijelnosti niti zauzimanja neutralne pozicije, nego su naprotiv dokraja prožeti ustrajnošću da se ostane vjeran naučnoj istini i dostojanstvu struke. Profesor Pranjković svojim je polemikama na najbolji način pokazao koliko je – kad to okolnosti zahtijevaju – važna društvena uloga intelektualca, zaključuju autorice.

Prilog Petra Vukovića također se bavi Pranjkovićevim intelektualnim društvenim angažmanom. U središtu su zanimanja njegovi radovi koji su posvećeni kulturi hrvatskoga standardnog jezika. Motive koji su ga nagnali da se uzgredno bavi i tim jezikoslovnim područjem najbolje je objasnio sam profesor Pranjković u predgovoru svoje knjige *Ogledi o jezičnoj pravilnosti* (2010): „Unatoč tome što nisam specijalist ni za opću normativistiku odnosno standardologiju ni za pitanja pojedinih normi hrvatskoga standardnoga jezika, pa ni poklonik jezičnoga normiranja, pogotovo rigidnoga i pogotovo leksičkoga, bavio sam se povremeno tom problematikom po naravi svoga posla i načelno i praktično, pa sam mislio da će bar neka moja gledanja na tu osjetljivu, izazovnu i, pogotovo u nas, politizaciji izrazito podložnu jezikoslovnju djelatnost možda biti zanimljiva, poti-

cajna ili provokativna studentima kroatistike, stručnjacima u području normiranja jezika, pa i širem krugu zainteresiranih za jezikoslovna pitanja, bilo općelingvistička bilo kroatistička.” Autor priloga o kojemu je riječ posebno promatra i analizira Pranjkovićeve radove u kojima on podvrgava oštroj ali posve argumentiranoj kritici destabilizirajuće utjecaje na hrvatski standardni jezik koji su s jedne strane dolazili kao rezultat djelovanja srpske jezičke politike, a s druge strane kao plod novijih nastojanja određenih krugova i pojedinaca, uključujući i jezikoslovce i filologe, da se hrvatski standardni jezik izmijeni kako bi se što više razlikovao od srpskoga. Tako, npr., kad je riječ o prvoj vrsti spomenutih negativnih utjecaja, profesor Pranjković upozorava da su se hrvatske leksičke posebnosti u radovima srpskih jezikoslovaca nerijetko ”proskribirale kao provincijalne, pokrajinske, dijalektalne, kao ‘veštačke tvorevine’, novotvorenice ili zastarjelice, kao riječi stranoga podrijetla ili kao kalkovi itd.”, dok su srpske proglašavane posve normalnima, neobilježenima i neutralnima. Profesor Pranjković nedvosmisleno je isticao potrebu očuvanja i njegovanja samosvojnosti hrvatskoga standardnog jezika. No, s druge strane, i upravo zbog toga, ostao je dosljedan uvjerenju da „ni hrvatskome ni srpskome standar-

dnom jeziku ne treba umjetnoga niti nasilnoga udaljavanja kao što im nije bilo potrebno ni umjetnoga i nasilnoga približavanja". Kroz gotovo sve svoje radove iz ovoga tematskoga kruga profesor Pranjković sustavno promiče načelo oslanjanja na savremenu jezičku upotrebu te postupnost, racionalnost i naučnu utemeljenost promjena. Pranjkovićev doprinos kulturi hrvatskoga standardnog jezika Vuković ocjenjuje izuzetnim ističući kako je u drugoj polovici 20. st. u hrvatskoj sredini moderno, naučno utemeljeno „viđenje jezične kulture sustavno promicao Ljudevit Jonke, a na prijelomu tisućljeća jedan je od najdosljednijih pobornika toga pristupa upravo Ivo Pranjković”.

Posljednji u nizu radova u ovom broju *Croatice* koji su izravno posvećeni nekom od segmenata naučnoga djela profesora Pranjkovića jest članak Lade Badurine, koji je također u širem smislu iz tematskoga kruga kojemu pripadaju i posljednja dva ovdje predstavljena rada. Badurina se naime bavi Pranjkovićevim promišljanjem pravopisne problematike. Temi pravopisa posvećeno je više njegovih tekstova, među kojima se izdvajaju oni (neutralni) u kojima se razmatraju pojedina pravopisna pitanja, zatim oni u kojima se kritički osvrće na različita pravopisna pravila i na koncu oni u kojima on polemizira s pobornicima, po

njegovu mišljenju, vrlo loših i neprihvatljivih pravopisnih rješenja. Ovaj rad s jedne strane razmatra i analizira Pranjkovićeve „pravopisne nazore”, tj. način promišljanja načela i procesa pravopisnoga normiranja, a s druge se strane – i zapravo dominantnije – zanima karakteristikama Pranjkovićeve polemičkoga stila. Takvo je težište i razumljivo s obzirom na vrlo dobro poznatu činjenicu da su napisi profesora Pranjkovića o pravopisu „dominantno polemički intonirani, da su (kao takvi) nerijetko provocirali polemičke okršaje ili su, štoviše, i pisani kao polemički utuci”. Profesor Pranjković je, kao svojevrsni „kroničar hrvatskih pravopisnih zbivanja”, za nepunih deset godina (od 1987. do 1995) svojim tekstovima popratio pojavljivanje čak četiriju pravopisnih izdanja, dokazujući time svoju zainteresiranost (i) za pravopisnu problematiku. U svojim analizama posebno cijeni primjenu načela logičnosti i dosljednosti, načela autonomnosti i ograničenosti te načela kontinuiteta ili tradicije (kao npr. u Anić–Silićevu *Pravopisnom priručniku* iz 1987), dok se, s druge strane, izrazito negativno izjašnjava o pojavama nedosljednosti, nepreciznosti, nejasnoće i nerazumljivosti (kao npr. u Babić–Finka–Moguševu *Pravopisu* iz 1994). Od ostalih Pranjkovićevih tekstova o pravopisu autorica kao posebno značajan izdvaja

onaj iz 1992. godine koji je nastao kao njegova žestoka reakcija na dokument Matice hrvatske nazvan „Načela za usavršavanje hrvatskoga pravopisa”. Prva tri od predložena četiri načela (među kojima poseban značaj imaju ona koja se tiču novog načina bilježenja nekadašnjega dugog „jata” te primjene fonološkoga ili morfonološkog pravopisa) profesor Pranjković argumentirano odbacuje kao apsolutno neprihvatljiva ističući da bi njihovo prihvaćanje značilo izmišljanje problema gdje ih objektivno nema, čime bi pravopisna zbrka postala još veća. Svoje mišljenje obrazlaže vrlo temeljito, iscrpno, sustavno i pregledno – jednom riječju uzorno – što uostalom i jest konstanta svih Pranjkovićevih tekstova, uključujući i polemičke. Na koncu Badurina zaključuje: „Pranjković je u svojim tekstovima o pravopisnim temama kritički i/ili polemički razmatrajući načelna i konkretna pitanja hrvat-

skoga pravopisa te napose izravno se sučeljavajući s neistomišljenicima pokazao kako se dobro utemeljenom (pa i efektnom) argumentacijom otvaraju, problematiziraju i bistre važna pitanja hrvatske pravopisnosti.”

Uz ovih, ovdje predstavljenih sedam radova, ovaj broj *Croatice* donosi i životopis profesora Pranjkovića (na četiri stranice, 383–386) te njegovu iscrpnu bibliografiju (na 26 stranica, 387–412).

I na kraju, naravno, čestitke – Katedri za hrvatski standardni jezik Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koja je organizirala naučni kolokvij profesoru Pranjkoviću u čast, te Uredništvu *Croatice* na ovom izvanrednom 62. broju. A dragom profesoru Pranjkoviću želim da takav kakav je oduvijek bio i kakav jest – u iznimnosti i neponovljivosti svoje intelektualne i ljudske pojave – još dugo, dugo bude među nama!

Ismail Palić